

התגלות התורה שבעל פה

שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה, כזכור מפרקי אבות (אבות א ב). מסכת אבות פותחת ב"משנה קבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים למסורה לאנשי כנסת הגדולה, הם אמרו שלשה דברים... שמעון הצדיק היה משגיח כנסת הגדולה. הוא היה אומר... (אבות א א - ב). איזו תורה מסר משה ליהושע? משה נצטווה לפני מותו לכתוב שלושה עשר ספרי תורה שבכתב ולמוסרם ביד כל שבט ושבט, על מנת שכל יהודי יעתיק לעצמו את ספר התורה, כפי שצוה עליהם משה: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדוה את בני ישראל". לשם כך נכתב הספר העודף, השלושה עשר, כדי שיהיה מוגן בארון בעזרה מפני טעויות, ויהווה אבטיפוס להגיה על פיו את הטעויות שבהעתקות (דברים לא יט; דברים רבה ט ט). אם כך, שהתורה שבכתב נמסרה לכל יהודי, איזו תורה מסר רק ליהושע ולחכמי הדורות שיעבירו אותה במסורת? הווי אומר: **תורה שבעל פה**, שניתנה מסיני יחד עם התורה שבכתב (ברכות ה; גיטין ס).

עד אנשי כנסת הגדולה נאמר במשנה רק "**קיבל ומסר**" ולא נאמרו חידושים ויצירות עצמיות בתושב"ע. מאנשי כנסת הגדולה חל השינוי, עליהם נאמר: "**הם אמרו**". תקופת אנשי כנסת הגדולה היא תחילת היצירה האנושית בתורה שבעל פה. אנשי כנסת הגדולה, כידוע, הצטיינו בריבוי תקנות וגזירות, כפי צורך השעה. ביותר מודגש הדבר דוקא בימי "**שמעון הצדיק שהיה משגיח כנסת הגדולה. הוא היה אומר**" - כאן מתחילה התורה שבעל פה בהופעת מרכיב השכל האנושי שבקדושה של חכם, של יחיד, של גדול הדור. ברור וידוע שהשכל האנושי בתורה, יצירת החכמים, תקנות וגזירות, לא ממש התחילו בימי אנשי כנסת הגדולה, כבר מצאנו ש"משה תיקן להם לישראל..." (ברכות מח; תענית כז; מגילה ד), ו"שלמה המלך תיקן עירובין ונטילת ידיים" (שבת יד; וכו'). הכוונה כאן, היא על התורה שבימים שעד כנסת הגדולה עיקרה היה המסירה מדור לדור, בעוד שמיימיהם אנו עדים לעיקר גידולה, התפתחותה, ויצירתה של התורה שבעל פה מצידה האנושי (ספר ההיכלות פרק כז). אך מה כל זה שייך ל...חנוכה?

הגמרא (שבת פח.) מלמדת אותנו שבימי אנשי כנסת הגדולה, בתקופת מרדכי ואסתר, כתגובה של כלל ישראל על הנס הגדול של הצלתם מגזירות המן, החליטו כל ישראל לקבל עליהם **מרצון** את התורה שאמנם כבר קיבלו בסיני, אלא שמאז ועד עתה הם קיבלוה בכפייה ומעתה יקימו אותה מרצונם החופשי. וביארו חכמינו במדרש (תנחומא נח ג) שבמעמד הר סיני אמרו עם ישראל "נעשה ונשמע" רק על התורה שבכתב, אך על התורה שבעל פה ש"ארכה מארץ מדה ורחבה מני ים" (איוב יא ט) לא קיבלוה עד שכפה עליהם ההר כגיגית, שנאמר: "ויתיצבו בתחתית ההר (שמות יט ז) - כלומר, קבלת התורה מרצון מתייחסת לקבלת התורה שבעל פה. דברים אלו מחזקים את היסוד שקבענו: התושב"ע - מצד הפיתוח האנושי שבה, הרצון הישראלי לקיימה, ללומדה, לפענחה על מנת ליישמה, להוסיף עליה מרצונם תקנות גזירות ומנהגים - מתחילה בתקופת בית שני, תקופת אנשי כנסת הגדולה, שהיא גם תקופת הפילוסופיה ושליטת היוונים באומות.

ידיעה זו מופיעה בסוף תקופת הנבואה על ידי זכריה: "ואמר ראיתי והנה מנורת זהב פלה... ושני זיתים עליה... ואען ואמר אליו מה שני הזיתים האלה על ימין המנורה ועל שמאלה... ויאמר אלה שני בני היצהר העמדים על אדון כל הארץ (זכריה ד ג - יד). מה ראה זכריה? מסבירה הגמרא (סנהדרין כד): "יצהר - אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל, שנוחין זה לזה בהלכה כשמן זית. ושני הזיתים עליה - אלו תלמידי חכמים שבבבל שמרוין זה לזה בהלכה כזית". המנורה עצמה מסמלת את התורה שבעל פה, שכן מצינו במשכן ובמקדש היו שני הכלים המיוחדים - הארון והמנורה. הארון - בו היו הלוחות וספר התורה - מקור התורה שבכתב, משם שמעה משה וקיבלה מפי ה' (שמות מ כ; דברים לא כו; ב"ב יד; שמות כה כב), מחוץ לכפורת היתה המנורה - ממנה השפעת התושב"ע שעליה אמרו חז"ל: "הרוצה שיחכים - ידרים... שמנורה בדרום" (ב"ב כה; ועיין העמק דבר שמות כז). הרי שזכריה מתנבא על תקופת בית שני שתתבסס על תלמידי החכמים שבא"י ושבבבל, על חכמי התורה שבעל פה, על כלל כנסת ישראל, ולכן שנאת חינוס שהיא פירוד הכלל, החריבה אותו (בעניין תושב"ע שתלויה בכלל ישראל ראה רמב"ם ממרים ב ה - ז; יומא ט; נצח ישראל פ"ג).

מכאן ברור והדוק הקשר לחנוכה. כידוע "כל אומן שונא את בני אומנותו" (תנחומא בראשית ח ח), ולכן פילוסופי יון מתקנאים אך ורק בחכמי התורה שבעל פה. העובדה שאין הם הבלעדיים בעולם

בשליטתם על החכמה האנושית, העובדה שקיימת בעם ישראל, חכמה אנושית כבירה העומדת בניגוד ובעימות עם חכמתם ותורתם - אינה נותנת להם מנוח. הם חייבים לנצח אותה ולעקור אותה מן השורש. כעת אנו מוצאים את התשובה לשאלה מדוע המלחמה היתה דוקא נגד יון, ומדוע מלחמה זו הייתה דווקא על שמירת התורה ולא על השמדת הגוף. מכיון שרק כאשר היהודי יישאר חי אך כופר ושוכח את תורתו ומודה בתורת יון - רק אז ייחשב הדבר כניצחון לתרבות יון וחכמתה.

חכמה פנימית לעומת חכמה חיצונית

כעת, נשאלת השאלה מדוע היוונים כל כך מאסו ונלחמו כנגד התורה? מה כל כך הטריד והכעיס אותם בחכמת חכמי ישראל? אלא שכאן מתגלה לנו ההבדל התהומי בין חכמת הגויים, לבין חכמת התורה שמיוחדת לעם ישראל, וכדברי המדרש: אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמין... יש תורה בגוים אל תאמין, דכתיב: 'מלכה ושריה בגוים אין תורה' (איכה רבה (וילנא) פרשה ב אות יג). **חכמת יון היא חכמה אנושית חיצונית** - המדרש אומר, שהיוונים היו אומרים לעם ישראל: "כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל" (בר"ר ב ד). ומוסיף המהר"ל (נר מצוה עניני ארבע המלכויות), **שכל ענין מלכות יון, הוא לבטל מישראל מעלת התורה האלקית, וכל דבר אלקי בפרט**. בבירור מהותה של יון, מתארים חז"ל את יון בכמה צורות. במקום אחד נמשלת יון לבהרת: "**בהרת** זו יון, שהיתה מבהרת בגזרותיה על ישראל ואומרת להם כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוהי ישראל" (ויק"ר טו ט). מהי בהרת? פצע חיצוני ובולט, כלומר יון דרשו מישראל שיפגינו כלפי חוץ את האמירה שאין להם חלק באלוקי ישראל. במקום אחר נאמר "שם הנהר השני **חידקל** - זו יון שהיתה קלה וחדה בגזרותיה, שהיתה אומרת כתבו לכם על קרן השור אין לכם חלק באלוקי ישראל" (בר"ר טז ד). חידקל, הוא מלשון חדות, יון דרשו שיהיו הדברים מחודדים בצורה חד משמעית. והעניין חוזר בפעם השלישית, "**וחושך** - זו גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזרותיהם שהייתה אומרת להם כתבו על קרן השור אין לכם חלק באלוקי ישראל" (בר"ר ב ד). נמצא שהדגשה הזו מופיעה בשלשה אופנים: בהרת - הבלטה חיצונית, חידקל - שיהיו הדברים בצורה מחודדת, ותוצאת הדבר - חושך, וכדברי בעל השאלות: "**באה מלכות יון הרשעה והחשיכה את ישראל בגזרותיה, וגזרו כל מי שיזכיר שמו של הקב"ה ידקר בחרב" (שאלות סימן כז; וראה ר"ה יח; מהר"ל נר מצוה עמ' ז). יון מתאפיינת אפוא ברצון לעקור את שם ה' מהעולם, ולכן נלחמת בעם ישראל נציגו עלי אדמות, וכדברי תלמידי הרמב"ן, שזה הדבר שעומד מאחורי רצון הגוים להכרית את עם ישראל (עבודת הקודש ח"ב ב): "אם יכריתו האויבים את שמנו, (הצרה) שלך גדולה משלנו כי מה תעשה לשמך הגדול, שאם אין אנו כאן, אין אני כאן" - היינו לשון סגי נהור "אם אין אנו כאן, אין אתה כאן" (וראה הרחבה לעניין זה בספר נצח ישראל פרק י ע"פ ירושלמי תענית פ"ב ה"ו; והמשיכו מגמה זאת הנוצרים, זאת עד להקמת מדינת ישראל, שהכריחה את האפיפיור וראשי הכנסייה לשנות את משנתם ויחס לאומה הנבחרת ע"י בורא עולם - עם ישראל. וזהו שאנו אומרים בעל הניסים: "להודות ולהלל לשמך הגדול", וכן ברמב"ם בית הבחירה ג ג שמונה את הגביעים, הפרחים והכפתורים ומגיע ל-42 וכותב שכולם מעכבים, וכידוע שמספר זה רומז לשם הגדול, שם מ"ב, ואכמ"ל).**

בנוסף, בחלומו של נבוכדנאצר, הוא רואה פסל גדול, שראשו עשוי מזהב, חזהו וידיו מכסף, מתניו מנחושת, רגליו מברזל וחרס. ודניאל מסביר לו, שחלומו רומז על ההיסטוריה של ארבעת המלכויות שישלטו בעולם: הראש מזהב זה נבוכדנאצר מלך בבל. המלכות הבאה תהיה כמו כסף, ורומזת לפרס. המלכות שתבוא אחריהם תהיה כמו נחושת, הרומזת ליון. והרגלים, ברזל וחרס, זה המלכות הרביעית, דהיינו רומא. כלומר, **יון נמשלו בחלום למותניים שעשויים מנחושת** (דניאל ב; ויק"ר יג ה). מה זה נחושת? נחושת זה מתכת זולה, לא כל-כך חזקה, רכה, אבל מבריקה (שמ"ר תרומה ו). אם מבריקים אותה היא נראית כמו זהב. החכמה היוונית מופיעה כדבר שהוא כמו זהב, מבריק הרבה, אבל בסופו של דבר מאכזב. מדוע? משום שאין בידיה של הפילוסופיה לענות על שאלות המהות של משמעות החיים. הפילוסופיה רק נותנת מסגרות וארגון של בכל תחומי החיים, אבל אינה נותנת תוכן, אינה מפגישה את האדם עם מקור החכמה ואינה משפיעה על מידות האדם, וכדברי ריה"ל בשירו המפורסם: "ואל תשיאך חכמת יונים - אשר אין לה פרי כי אם פרחים" (ח' שירמן, תולדות השירה והפיוט, ב, עמ' 493-494). מהי המגרעת בפרחים, הלא הם מבטאים את היופי שהוא דבר מבורך ומועיל, וכדברי הגמרא (מגילה ט:): "יפיותו של יפת יהא באהלי שם"? אלא, באמת בפרחים אין פגם. יותר מזה, פרח הוא סימן לפרי עתידי ולקיום חיים וזרע, שהרי אם

אין פרחים גם לא יבואו פירות. אך פרח שלא יבוא פרי בעקבותיו הוא כ"קליפה" בלבד. וכך ביחס ליון, הבעייתיות נוצרה כאשר החכמה והיופי הפכו למטרה בפני עצמם, חכמי יון הזניחו את העיסוק הכבד והמתיש במהות והתעסקו בעיקר בנוצץ ובקל. **כשתפקיד השכל אינו קידוש החומר, אז אמנם הרוח נוסקת אל על, אך גופו גשמיותו, חומריותו, הצד הבהמי שבאדם נשאר כפי שנוצר "ועיר פרא אדם יולד"** (איוב יא יב). מכאן הדרך קצרה לשקיעה בזוהמת הזימה והתאוה, פולחן הגוף, היופי החיצוני וההנאה החומרית - כשם שאנו מוצאים בין גזירות היוונים של כלה, ערב חופתה חייבת להיבעל להגמון היווני תחילה.

לעומת זאת, **חכמת ישראל היא חכמה פנימית** - חכמי ישראל הכירו בכך שקיימת **אמונה**, שהיא מעל לשכל ולהבנה אנושיים. מכח אמונה זו, מקיימים עם ישראל גם **מצוות שמעיות, חוקים, שאין להם שום הבנה אנושית**, בכך מבטאים עם ישראל את ביטולם ושיעבודם בפני רצון אלוהי. בהתאם לכך אנו לומדים ש**חכמת ישראל, היא חכמה שמבררת את רצונו של הבורא, ובכך פועלת על הרצון, הנפש, המוסר והמידות שלנו**. וכדברי הרב קוק: **"חכמת הקודש היא נעלה מכל חכמה, בזה שהיא מהפכת את הרצון והתכונה הנפשית של לומדיה, לקרבם לאותה הרוממות שהיא בעצמה מתעצמת בה"** (אוה"ק ח"א חכמת הקודש פרק א עמ' א), וכן כתב במקום אחר: **"ההכרות... צריכות שיעזעזעו את הרצון"** (אוה"ק ח"ג מוסר הקודש פרק נט עמ' פח). עם ישראל מביא בשורה גדולה לעולם: **נכון שהאדם חשוב, אך דווקא בתור מי שמגלה את הבורא, שזו סגולתה של התושב"ע - להאיר את אור ה' בעולם החומרי, ולגלות את רצון ה', ולצורך כך כמובן צריך מידות ישרות ומתוקנות - "ואנשי קדש תהיון לוי"** (שמות כב ל). כנגד ייחודיות זו של התורה שבעל פה שמורידה את התורה האלוקית לתוך המציאות הגשמית נלחמו היוונים.

חנוכה הוא, איפוא, **חג נצחון התושב"ע**, החג שממנו מתחילה התושב"ע, אותו חלק אנושי שבתורה האלוקית שנאלץ להילחם על קיומו מיום היוולדו, ושאכן נלחם והצליח ונקבע לדורות. ונראה שזו הסיבה לכך שהגמרא (שבת כג.) מוצאת את היסוד **בתורה שבכתב, למחויבות** שלנו להישמע **לתושב"ע** וקביעת **סמכות חכמים** לתקן, לגזור ולצוות דווקא בסוגיא שעוסקת בחנוכה, אע"פ שמצאנו תקנות ומצוות דרבנן קודמות בהרבה, כמו מצוות נטילת ידיים שתיקן שלמה, וקריאת מגילת אסתר שנתקנה בימי מרדכי ואסתר שקדמו לתקופת החשמונאים. כיון שכאן נוסד חיוב ותוקף **התושב"ע בכלל**, ברור שהדבר נקבע בבירור ענין חנוכה שהוא יסוד התושב"ע כאמור (פחד יצחק חנוכה מאמר ד עמ' מב). כעת, נבין את דברי הגמרא (יומא כט.): **"א"ר אסי: למה נמשלה אסתר לשחר? לומר לך מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים**. והא איכא חנוכה? ניתנה לכתוב קא אמרינן". כלומר, מגילת אסתר, מתארת את סוף הנסים שניתנו **להיכתב בתנ"ך**, ולכן שייכת לתקופת התורה **שבכתב** - מכיון שהגזירה הייתה **גשמית, לאבד את הגוף היהודי**, לכן ניתן לו ביטוי **בכתב**, באותיות בעלות צורה **גשמית** ניכרת, וכן חגיגת הפורים באה לידי ביטוי בפעולות גשמיות של **הנאות חומריות** - סעודת פורים, מתנות לאביונים ומשלוח מנות. לעומת זאת, נס חנוכה, שנקבע על נס הצלת התורה שבעל פה מגזירת "להשכיחם תורתך", שהיא גזירה **רוחנית על האמונה**, ולא גזירה גופנית, לכן נס זה לא יכול להיכתב בכתב גשמי, אלא הוא נחגג בעניינים רוחניים - "בהלל ובהודאה" (שבת כג.; רסיסי לילה נו עמ' 185 - 186), ואפילו נרות החנוכה אסורים בשימוש ובהנאה (שו"ע תרע"ג א).